

Lorestan University

The Influence of Activating Professional Role Identity on Lawyers' Ethical Decision-Making: The Moderating Role of Moral Foundations

Leila Aghabalazadeh Koljahi¹ , Mahdi Khanjani² ✉

1. M.A. in Psychology, Allameh Tabatabaei University, Tehran, Iran. Email: leilaaghabalazadeh1@gmail.com

2. Corresponding Author, Associate Professor, Department of Clinical Psychology, Allameh Tabatabaei University, Tehran, Iran. Email: khanjani.mahdi@gmail.com

Article Info

Article type:

Research Article

Article history:

Received 29 August 2025

Received in revised form 02

October 2025

Accepted 09 December 2025

Available online 19 December

2025

Keywords:

Professional Role Activation,

Ethical Decision-Making,

Moral Foundations,

Moderation

ABSTRACT

Objective: This study aimed to examine the effect of professional role activation on the ethical decision-making of attorneys, as well as the moderating role of their moral foundations.

Method: The research adopted a quantitative approach and was conducted using a quasi-experimental design with a 2×2 factorial structure. The statistical population consisted of attorneys registered with the Tehran Bar Association, from whom 120 participants were selected through purposive convenience sampling. Inclusion criteria required a minimum of three years of active legal practice and informed willingness to participate. Participants moral foundations were first assessed using the MFQ-30 questionnaire, after which two professional role frameworks “zealous advocate” and “justice-oriented advocate” were activated through a role-priming technique. Following a manipulation-check procedure, participants responded to five ethical decision-making scenarios reflecting real-world situations in legal practice. Data were analyzed using independent t-tests, simple linear regression, and moderation regression models.

Results: The results indicated that professional role activation had a significant effect on attorneys' ethical decision-making ($p < 0.05$), with the experimental group scoring higher than the control group. Regression analysis showed that the group variable explained approximately 3.5% of the variance in ethical decision-making. Additionally, none of the five moral foundation dimensions care, fairness, loyalty, authority, and purity displayed a significant interaction effect with professional role activation in predicting ethical decision-making.

Conclusions: Professional role activation can influence attorneys' ethical decision-making; however, the level of their moral foundations did not serve as a significant moderating factor in this relationship.

Cite this article: Aghabalazadeh Koljahi, L. & Khanjani, M. (2025). The Influence of Activating Professional Role Identity on Lawyers' Ethical Decision-Making: The Moderating Role of Moral Foundations. *New Research in Islamic Humanities Studies*, 4 (Special Issue), 1-16. <https://doi.org/10.22034/api.2026.2086959.1688>

© Author(s) retain the copyright and full publishing rights.

Publisher: Lorestan University.

DOI: <https://doi.org/10.22034/api.2026.2086959.1688>

Introduction

This article examines how the activation of lawyers' professional roles influences their ethical decision-making. In legal practice, the tension between the obligation to zealously defend the client and the commitment to principles of justice, honesty, and fairness renders ethical decision-making particularly complex. Research indicates that ethical behavior is not solely determined by stable personal traits; rather, the activation of a professional role can shift the framework through which individuals evaluate moral issues, such that behaviors deemed unethical in everyday life may appear justified within a professional context.

In the legal profession, professional norms can generate a form of "role morality" that diverges from general morality. Ethical decision-making refers to the cognitive and evaluative process through which individuals identify a moral issue, assess the potential consequences of various options, and select a course of action consistent with ethical principles. In the context of lawyering, such decisions carry significant individual and societal implications. The authors draw on Moral Foundations Theory, which proposes five underlying moral dimensions: care, fairness, loyalty, authority, and purity. These foundations help explain individual differences in moral judgment as well as how professionals interpret the demands of their roles. They may also function as moderating variables in the relationship between professional role activation and ethical decision-making. A review of the literature shows that although research exists on legal ethics and moral foundations, studies examining the simultaneous interaction of professional role activation, moral foundations, and ethical decision-making among lawyers remain limited. This gap is theoretically, pedagogically, and practically significant, as it may clarify the divide between personal and professional morality, explain variations in lawyers ethical decisions, and inform the development of more effective ethics education. Accordingly, the present study aims to investigate the extent to which activating the professional role influences lawyers ethical decision-making and whether moral foundations moderate this relationship.

Method

The research adopted a quantitative approach and was conducted using a quasi-experimental design with a 2×2 factorial structure. The statistical population consisted of attorneys registered with the Tehran Bar Association, from whom 120 participants were selected through purposive convenience sampling. Inclusion criteria required a minimum of three years of active legal practice and informed willingness to participate. Participants' moral foundations were first assessed using the MFQ-30 questionnaire, after which two professional role frameworks "zealous advocate" and "justice-oriented advocate" were activated through a role-priming technique. Following a manipulation-check procedure, participants responded to five ethical decision-making scenarios reflecting real-world situations in legal practice. Data were analyzed using independent t-tests, simple linear regression, and moderation regression models.

Results

The results indicated that professional role activation had a significant effect on attorneys' ethical decision-making ($p < 0.05$), with the experimental group scoring higher than the control group. Regression analysis showed that the group variable explained approximately 3.5% of the variance in ethical decision-making. Additionally, none of the five moral foundation dimensions care, fairness, loyalty, authority, and purity displayed a significant interaction effect with professional role activation in predicting ethical decision-making.

Conclusions

This study examined how the activation of the professional role influences lawyers' ethical decision-making and whether moral foundations moderate this relationship. The findings indicated that professional role activation significantly enhances lawyers' ethical decision-making; lawyers whose professional role was activated demonstrated higher levels of ethical decision-making compared to those in the control group. These results suggest that highlighting professional identity increases attention to professional norms and ethical standards within legal practice. Theoretical perspectives on identity, social roles, role morality, and cognitive schemas all support the notion that activating a professional role heightens moral sensitivity and directs individuals toward professional ethical standards.

Another key finding was that moral foundations did not serve as a significant moderating variable in the relationship between role activation and ethical decision-making. In other words, the positive effect of professional role activation was observed regardless of individual differences in moral orientations. This suggests that professional norms and institutional rules in the legal field are sufficiently strong to overshadow variability in personal moral foundations. Thus, when the professional role is activated, lawyers appear to rely more on professional obligations than on personal moral intuitions. Overall, the study demonstrates that situational factors and professional role activation play a critical role in shaping lawyers' ethical behavior and can elevate their level of ethical decision-making. Furthermore, although moral foundations are important in personal moral judgment, they did not exert a moderating influence in this context. These results underscore the importance of strengthening professional identity and ethics education in the training of lawyers. The study's limitations include the use of convenience sampling and reliance on experimental scenarios, which may restrict the generalizability of the findings to broader populations of lawyers or real-world legal settings. Future research should incorporate larger and more diverse samples, employ more rigorous sampling methods, and examine additional variables that may influence professional behavior and ethical decision-making among lawyers.

Author Contributions

All authors contributed equally to the conceptualization of the article and writing of the original and subsequent drafts.

Data Availability Statement

Data available on request from the authors.

Acknowledgements

The authors would like to thank the anonymous reviewers for their insightful comments and constructive feedback, which significantly improved the quality of this manuscript. We also extend our gratitude to our colleagues for their valuable discussions and technical support throughout this research.

Ethical Considerations

The authors strictly adhered to the highest standards of research integrity. The authors avoided data fabrication, falsification, plagiarism, and any other form of scientific misconduct.

Funding

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

Conflict of Interest

The authors declare no conflict of interest.

تأثیر فعال‌سازی نقش حرفه‌ای بر تصمیم‌گیری اخلاقی و کلا: نقش تعدیل‌گر مبانی اخلاقی

لیلا آقا بالا؛ زاده کلجاهی^۱، مهدی خانجانی^۲ ✉

۱. کارشناسی ارشد روانشناسی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران. رایانامه: leilaaghabalazadeh1@gmail.com

۲. نویسنده مسئول، دانشیار گروه روان‌شناسی بالینی دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران. رایانامه: khanjani.mahdi@gmail.com

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی،	هدف: این پژوهش با هدف بررسی تأثیر فعال‌سازی نقش حرفه‌ای بر تصمیم‌گیری اخلاقی و کلاهی دادگستری و همچنین نقش سطح مبانی اخلاقی به‌عنوان متغیر تعدیل‌گر انجام شد.
تاریخچه مقاله:	روش پژوهش: مطالعه حاضر با رویکرد کمی و در قالب طرح شبه‌آزمایشی با ساختار عاملی ۲×۲ انجام گرفت. جامعه آماری شامل وکلای عضو کانون وکلای دادگستری تهران بود که ۱۲۰ نفر از آن‌ها به روش نمونه‌گیری هدفمند در دسترس انتخاب شدند. معیار ورود شامل حداقل سه سال سابقه وکالت فعال و تمایل آگاهانه به شرکت در پژوهش بود. ابتدا سطح مبانی اخلاقی شرکت‌کنندگان با پرسشنامه <i>MFQ-30</i> اندازه‌گیری شد و سپس دو چارچوب نقشی «وکیل مدافع پرشور» و «وکیل مدافع عدالت» از طریق تکنیک پرایمینگ فعال گردید. پس از کنترل دست‌کاری، شرکت‌کنندگان به پنج سناریوی تصمیم‌گیری اخلاقی مرتبط با موقعیت‌های واقعی وکالت پاسخ دادند. داده‌ها با آزمون <i>t</i> مستقل، رگرسیون خطی ساده و مدل‌های رگرسیون تعدیل‌گری تحلیل شدند.
تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۶/۰۷	یافته‌ها: نتایج نشان داد فعال‌سازی نقش حرفه‌ای تأثیر معناداری بر تصمیم‌گیری اخلاقی و کلا دارد ($p < 0.05$) و میانگین تصمیم‌گیری اخلاقی در گروه آزمایش بالاتر از گروه کنترل بود. رگرسیون نشان داد متغیر گروه حدود ۳.۵ درصد از واریانس تصمیم‌گیری اخلاقی را تبیین می‌کند. همچنین مشخص شد که هیچ‌یک از ابعاد پنج‌گانه مبانی اخلاقی (مراقبت، انصاف، وفاداری، اقتدار و پاکی) اثر تعاملی معناداری در رابطه بین نقش حرفه‌ای و تصمیم‌گیری اخلاقی ندارند.
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۷/۱۰	نتیجه‌گیری: فعال‌سازی نقش حرفه‌ای می‌تواند بر نحوه تصمیم‌گیری اخلاقی و کلا تأثیر بگذارد؛ با این حال، سطح مبانی اخلاقی آنان در این رابطه نقش تعدیل‌گر معناداری نداشت.
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۹/۱۸	
تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۹/۲۸	
کلیدواژه‌ها: فعال‌سازی نقش حرفه‌ای، تصمیم‌گیری اخلاقی، مبانی اخلاقی، تعدیل‌گری	

استناد: آقا بالا؛ زاده کلجاهی، لیلا و مهدی خانجانی. (۱۴۰۴). تأثیر فعال‌سازی نقش حرفه‌ای بر تصمیم‌گیری اخلاقی و کلا: نقش تعدیل‌گر مبانی اخلاقی. پژوهش‌های نوین در مطالعات علوم انسانی اسلامی، (ویژه نامه) ۴، ۱-۱۶. <https://doi.org/10.22034/api.2026.2086959.1688>

DOI: <https://doi.org/10.22034/api.2026.2086959.1688>

© نویسندگان.

ناشر: دانشگاه لرستان.

مقدمه

در سال های اخیر، توجه پژوهشگران حوزه اخلاق حرفه ای و روان شناسی اخلاق به این مسئله معطوف شده است که چرا افراد حرفه ای در برخی موقعیت ها تصمیم هایی اتخاذ می کنند که با اصول اخلاقی عمومی در تعارض قرار می گیرد. حرفه و کالت به دلیل ماهیت تعارضی^۱ نظام حقوقی و مسئولیت هم زمان وکیل در قبال موکل، دادگاه و عدالت اجتماعی، یکی از زمینه های مهم برای بررسی تصمیم گیری اخلاقی^۲ محسوب می شود (بایز^۳ و همکاران، ۲۰۲۰). وکلا در بسیاری از موقعیت ها با دوگانگی های اخلاقی مواجه اند؛ از یک سو وظیفه دفاع حداکثری از منافع موکل را دارند و از سوی دیگر باید به اصول انصاف، صداقت و عدالت پایبند بمانند. این وضعیت، تصمیم گیری اخلاقی آنان را به فرایندی پیچیده و چندبعدی تبدیل می کند (وندل^۴، ۲۰۲۲).

پژوهش های اخیر نشان می دهد که رفتار اخلاقی افراد تنها به ویژگی های پایدار شخصیتی یا ارزش های اخلاقی آنان وابسته نیست، بلکه تحت تأثیر نحوه فعال شدن نقش های اجتماعی و حرفه ای نیز قرار می گیرد. در این چارچوب، مفهوم فعال سازی نقش حرفه ای^۵ به وضعیتی اشاره دارد که در آن هویت حرفه ای فرد در یک موقعیت خاص برجسته شده و چارچوب های هنجاری مرتبط با آن نقش بر فرایند قضاوت و تصمیم گیری او تأثیر می گذارند (استرنبرگ و استرنبرگ^۶، ۲۰۲۳). زمانی که نقش حرفه ای فعال می شود، فرد ممکن است معیارهای متفاوتی برای ارزیابی رفتار اخلاقی به کار گیرد؛ به گونه ای که آنچه در زندگی شخصی غیر اخلاقی تلقی می شود، در چارچوب الزامات حرفه ای قابل توجیه یا حتی ضروری به نظر برسد.

در حرفه و کالت، این پدیده به ویژه برجسته است. بسیاری از نظریه پردازان اخلاق حقوقی معتقدند که هنجارهای حرفه ای و کالت، به ویژه در نظام های حقوقی مبتنی بر مدل خصمانه، نوعی اخلاق نقش^۷ ایجاد می کنند که ممکن است با اخلاق عمومی متفاوت باشد (گرین و اسمیت^۸، ۲۰۲۲). در چنین شرایطی، وکیل ممکن است اقداماتی مانند پنهان سازی اطلاعاتی که به ضرر موکل است یا استفاده حداکثری از خلأهای قانونی را از منظر حرفه ای موجه بداند، حتی اگر همان رفتار در زندگی روزمره غیر اخلاقی تلقی شود. این امر نشان می دهد که فعال شدن نقش حرفه ای می تواند چارچوب های تصمیم گیری اخلاقی را دگرگون کند.

در کنار این موضوع، مفهوم تصمیم گیری اخلاقی به عنوان یکی از متغیرهای کلیدی در پژوهش های اخلاق حرفه ای مطرح شده است. تصمیم گیری اخلاقی به فرایندی شناختی و ارزشی اشاره دارد که طی آن فرد یک موقعیت اخلاقی را تشخیص داده، پیامدهای احتمالی گزینه های مختلف را ارزیابی می کند و در نهایت رفتاری را انتخاب می کند که با اصول اخلاقی یا هنجارهای حرفه ای سازگار باشد (آولیو^۹ و همکاران، ۲۰۲۱). در حرفه و کالت، تصمیم گیری اخلاقی نه تنها بر سرنوشت پرونده ها و حقوق افراد تأثیر می گذارد، بلکه می تواند اعتماد عمومی به نظام عدالت را نیز تحت تأثیر قرار دهد. به همین دلیل، شناخت عوامل مؤثر بر تصمیم گیری اخلاقی و کلا از اهمیت نظری و عملی بالایی برخوردار است.

با وجود پیشرفت های قابل توجه در مطالعه اخلاق حرفه ای، پژوهش های اخیر نشان می دهد که بسیاری از مدل های موجود در تبیین رفتار اخلاقی، کمتر به نقش هویت های موقعیتی و فعال شدن نقش های حرفه ای توجه کرده اند. در حالی که مطالعات روان شناسی اجتماعی نشان می دهد که فعال شدن یک نقش اجتماعی می تواند به طور چشمگیری شیوه استدلال اخلاقی و حتی ادراک فرد از درست و نادرست را تغییر دهد (لیم^{۱۰} و همکاران، ۲۰۲۲). در زمینه حرفه و کالت نیز برخی پژوهش ها نشان داده اند که وکلا در مقایسه با افراد عادی، هنگام

1. adversarial nature
2. Ethical Decision-Making
3. Baez
4. Wendel
5. Professional Role Activation
6. Sternberg, Sternberg
7. role morality
8. Green, Smith
9. Avolio
10. Lim

مواجهه با معضلات اخلاقی مرتبط با حرفه خود، تصمیم‌هایی اتخاذ می‌کنند که بیشتر با هنجارهای نقش حرفه‌ای آنان همخوانی دارد تا با اصول اخلاقی عمومی (اسچائوستر^۱ و همکاران، ۲۰۲۱ و وانگ^۲ و همکاران، ۲۰۱۸).

در این میان، یکی از چارچوب‌های نظری مهم برای درک تفاوت‌های فردی در قضاوت اخلاقی، نظریه مبانی اخلاقی^۳ است که نخستین بار توسط هیدت و همکاران مطرح شد و در سال‌های اخیر توسعه قابل توجهی یافته است. بر اساس این نظریه، قضاوت‌های اخلاقی افراد بر مجموعه‌ای از مبانی یا شهادهای اخلاقی مانند مراقبت/آسب^۴، انصاف/تقلب^۵، وفاداری/خیانت^۶، اقتدار/سرپیچی^۷ و پاکی/انحطاط^۸ استوار است (گراهام^۹ و همکاران، ۲۰۲۳). افراد بسته به میزان اهمیت هر یک از این مبانی، ممکن است در موقعیت‌های مشابه به تصمیم‌های اخلاقی متفاوتی برسند.

پژوهش‌های جدید نشان می‌دهد که مبانی اخلاقی نه تنها بر قضاوت‌های اخلاقی عمومی تأثیر می‌گذارند، بلکه می‌توانند نحوه تفسیر افراد از الزامات حرفه‌ای را نیز شکل دهند (فریمر و والکر^{۱۰}، ۲۰۲۲). برای مثال، وکیلی که مبانی اخلاقی «انصاف» در نظام ارزشی او برجسته است، ممکن است در مواجهه با موقعیتی که امکان سوءاستفاده از خلأ قانونی وجود دارد، تصمیم متفاوتی نسبت به وکیلی اتخاذ کند که مبانی «وفاداری به گروه» برای او اهمیت بیشتری دارد. از این رو، مبانی اخلاقی می‌توانند به‌عنوان یک متغیر تعدیل‌گر در رابطه میان فعال‌سازی نقش حرفه‌ای و تصمیم‌گیری اخلاقی عمل کنند.

با این حال، مرور ادبیات پژوهش نشان می‌دهد که اگرچه مطالعات متعددی به بررسی اخلاق حرفه‌ای و کلا یا نقش مبانی اخلاقی در قضاوت اخلاقی پرداخته‌اند، اما پژوهش‌هایی که به‌طور هم‌زمان تعامل میان فعال‌سازی نقش حرفه‌ای، مبانی اخلاقی و تصمیم‌گیری اخلاقی را در میان و کلا بررسی کنند، بسیار محدود است. بیشتر مطالعات موجود یا بر تحلیل هنجاری اخلاق حقوقی تمرکز داشته‌اند یا به بررسی نگرش‌های اخلاقی و کلا بدون توجه به سازوکارهای روان‌شناختی زیربنایی پرداخته‌اند (گرین و همکاران، ۲۰۲۲ و استرنبرگ و همکاران، ۲۰۲۳).

این خلأ پژوهشی از چند جهت اهمیت دارد. نخست آنکه شناخت نحوه تأثیر فعال‌سازی نقش حرفه‌ای بر تصمیم‌گیری اخلاقی می‌تواند به درک بهتر پدیده‌های کمک کند که در ادبیات اخلاق حرفه‌ای از آن با عنوان «فاصله میان اخلاق شخصی و اخلاق حرفه‌ای» یاد می‌شود. دوم آنکه بررسی نقش تعدیل‌گر مبانی اخلاقی می‌تواند نشان دهد چرا و کلا در شرایط حرفه‌ای مشابه، تصمیم‌های اخلاقی متفاوتی اتخاذ می‌کنند. سوم آنکه نتایج چنین پژوهشی می‌تواند پیامدهای کاربردی مهمی برای طراحی برنامه‌های آموزش اخلاق حرفه‌ای در دانشکده‌های حقوق و دوره‌های کارآموزی و کالت داشته باشد.

از نگاه عملی نیز، افزایش پیچیدگی پرونده‌های حقوقی، رقابت فزاینده در بازار خدمات حقوقی و فشارهای اقتصادی بر وکلا، احتمال مواجهه آنان با معضلات اخلاقی را افزایش داده است. در چنین شرایطی، درک عوامل روان‌شناختی مؤثر بر تصمیم‌گیری اخلاقی و کلا می‌تواند به تدوین سیاست‌ها و راهبردهایی برای تقویت رفتار اخلاقی در حرفه و کالت کمک کند (هاناح^{۱۱} و همکاران، ۲۰۲۱). به‌ویژه اگر مشخص شود که فعال‌شدن نقش حرفه‌ای ممکن است در برخی شرایط موجب تضعیف حساسیت اخلاقی شود، می‌توان با طراحی مداخلات آموزشی مناسب، آگاهی و کلا نسبت به این فرایند را افزایش داد. بنابراین، مسئله اصلی پژوهش حاضر این است که فعال‌سازی نقش حرفه‌ای تا چه اندازه بر تصمیم‌گیری اخلاقی و کلا تأثیر می‌گذارد و آیا مبانی اخلاقی می‌توانند این رابطه را تعدیل کنند یا خیر. به عبارت دیگر، این پژوهش در پی آن است که بررسی کند آیا شدت یا جهت تأثیر فعال‌سازی نقش حرفه‌ای بر تصمیم‌گیری اخلاقی در میان و کلا، بسته به سطح یا نوع مبانی اخلاقی آنان متفاوت است

1. Schauster
2. Wang
3. Moral Foundations Theory
4. Care/Harm
5. Fairness/Cheating
6. Loyalty/Betrayal
7. Authority/Subversion
8. Purity/Degradation
9. Graham
10. Frimer, Walker
11. Hannah

روش شناسی پژوهش

پژوهش حاضر با رویکرد کمی و در قالب یک طرح آزمایشی شبه تصادفی^۱ انجام شده است. هدف از این طرح بررسی تأثیر فعال سازی نقش حرفه‌ای و کلای دادگستری بر تصمیم‌گیری اخلاقی آنان، با در نظر گرفتن سطح مبانی اخلاقی به عنوان متغیر تعدیل‌گر است. در این طراحی، ابتدا سطح مبانی اخلاقی شرکت‌کنندگان با استفاده از پرسشنامه مبانی اخلاقی سنجیده شد و بر اساس نمره حاصل، افراد به دو گروه «سطح مبانی اخلاقی بالا» و «سطح مبانی اخلاقی پایین» تقسیم شدند. این متغیر در واقع پیش از مداخله آزمایشی اندازه‌گیری و به صورت گروه‌بندی در تحلیل وارد شد. پس از این مرحله، برای شرکت‌کنندگان در هر یک از دو سطح مبانی اخلاقی، دست‌کاری آزمایشی از طریق پرایمینگ نقش حرفه‌ای اعمال شد. در این مرحله دو نوع چارچوب نقشی برای شرکت‌کنندگان فعال شد: (۱) نقش «وکیل مدافع پرشور» که بر تعهد به دفاع حداکثری از موکل در چارچوب قانون تأکید دارد و (۲) نقش «وکیل مدافع عدالت» که بر وفاداری به عدالت، صداقت با دادگاه و حفظ سلامت نظام حقوقی تأکید می‌کند. بدین ترتیب، طرح پژوهش به صورت یک طرح عاملی ۲×۲ شکل گرفت که در آن متغیر «نقش حرفه‌ای فعال شده» (وکیل مدافع پرشور / وکیل مدافع عدالت) و متغیر «سطح مبانی اخلاقی» (بالا / پایین) به عنوان متغیرهای بین‌گروهی در نظر گرفته شدند و اثر آن‌ها بر متغیر وابسته یعنی «تصمیم‌گیری اخلاقی» بررسی شد. جامعه آماری این پژوهش شامل تمامی وکلای عضو کانون وکلای دادگستری استان تهران است. با توجه به ماهیت تخصصی جامعه مورد مطالعه، نمونه‌گیری به شیوه هدفمند در دسترس انجام شد. در این روش، وکلایی که شرایط لازم برای مشارکت در پژوهش را داشتند و تمایل به همکاری نشان دادند، وارد مطالعه شدند. معیارهای ورود به پژوهش شامل موارد زیر بود: داشتن حداقل سه سال سابقه وکالت فعال و تمایل آگاهانه به شرکت در پژوهش. با توجه به طرح عاملی پژوهش (۲×۲) و به منظور دستیابی به توان آماری مناسب، برای هر یک از چهار گروه آزمایشی بین ۱۵ تا ۲۰ شرکت‌کننده در نظر گرفته شد. در نتیجه، حجم کل ۱۲۰ نفر تعیین گردید. فرایند اجرای پژوهش در چند مرحله انجام شد. در ابتدا، پس از معرفی کلی پژوهش، رضایت‌نامه آگاهانه در اختیار شرکت‌کنندگان قرار گرفت و پس از اعلام موافقت آنان، مراحل پژوهش آغاز شد. در مرحله نخست، شرکت‌کنندگان پرسشنامه مبانی اخلاقی را تکمیل کردند. سپس بر اساس نمره به‌دست‌آمده، افراد در دو گروه سطح مبانی اخلاقی بالا و پایین دسته‌بندی شدند. در مرحله بعد، شرکت‌کنندگان به صورت تصادفی در یکی از دو شرایط پرایمینگ نقش حرفه‌ای قرار گرفتند و متن مربوط به نقش خود را مطالعه کردند. پس از آن، آزمون کنترل دست‌کاری اجرا شد تا میزان فعال شدن نقش حرفه‌ای مورد نظر بررسی شود. در نهایت، شرکت‌کنندگان مجموعه سناریوهای تصمیم‌گیری اخلاقی را مطالعه کرده و پاسخ‌های خود را در مقیاس ارائه‌شده ثبت کردند. برای تحلیل داده‌ها از روش‌های آماری استنباطی استفاده شد. ابتدا برای بررسی موفقیت دست‌کاری آزمایشی، میانگین نمرات آزمون کنترل دست‌کاری در دو گروه پرایمینگ مقایسه شد. این مقایسه از طریق آزمون t مستقل یا تحلیل واریانس انجام شد تا مشخص شود فعال‌سازی نقش حرفه‌ای به‌طور معناداری میان گروه‌ها تفاوت دارد. در گام بعد، برای بررسی اثر نقش حرفه‌ای و سطح مبانی اخلاقی بر تصمیم‌گیری اخلاقی از تحلیل واریانس دوطرفه^۲ در طرح عاملی ۲×۲ استفاده شد. در این تحلیل، نقش حرفه‌ای فعال شده و سطح مبانی اخلاقی به عنوان متغیرهای مستقل و نمره کل تصمیم‌گیری اخلاقی به عنوان متغیر وابسته در نظر گرفته شدند. این تحلیل امکان بررسی اثرات اصلی هر متغیر و نیز اثر تعاملی آن‌ها بر تصمیم‌گیری اخلاقی را فراهم می‌کند. در صورت نیاز، تحلیل‌های تکمیلی با استفاده از رگرسیون شامل متغیرهای دسته‌ای و تعامل میان آن‌ها نیز قابل انجام است. این پژوهش با رعایت اصول اخلاق در پژوهش‌های علوم انسانی و اجتماعی و مطابق با دستورالعمل‌های کمیته اخلاق در پژوهش دانشگاه علامه طباطبائی انجام شد. مشارکت در پژوهش کاملاً داوطلبانه بود و پیش از شروع مطالعه، رضایت آگاهانه شرکت‌کنندگان اخذ شد. در فرم رضایت‌نامه هدف پژوهش، شیوه اجرا، مدت زمان مشارکت و حقوق شرکت‌کنندگان به زبان ساده توضیح داده شد. شرکت‌کنندگان در هر مرحله از پژوهش حق داشتند بدون ارائه دلیل از ادامه همکاری انصراف دهند و این انصراف هیچ‌گونه پیامد حرفه‌ای یا حقوقی برای آنان نداشت. همچنین در این پژوهش هیچ‌گونه اطلاعات هویتی شناسایی‌کننده جمع‌آوری نشد و داده‌ها به‌صورت کدگذاری شده و محرمانه نگهداری شدند. نتایج پژوهش نیز صرفاً به‌صورت کلی و گروهی گزارش شد.

1. Quasi-Experimental Design
2. Two-Way ANOVA

ابزارهای پژوهش

پرسشنامه مبانی اخلاقی^۱: برای سنجش مبانی اخلاقی از نسخه ۳۰ گویه‌ای پرسشنامه مبانی اخلاقی که توسط هایت و گراهام (۲۰۰۷) تدوین شده است استفاده شد. این ابزار پنج بعد اصلی مبانی اخلاقی را اندازه‌گیری می‌کند که عبارت‌اند از: مراقبت/آسیب، انصاف/تقلب، وفاداری/خیانت، اقتدار/زیرپاگذاری و پاکی/انحراف. پاسخ‌ها در مقیاس لیکرت شش‌درجه‌ای از «کاملاً مخالفم» تا «کاملاً موافقم» نمره‌گذاری می‌شوند. نمره این پرسشنامه بر اساس دستورالعمل استاندارد آن محاسبه می‌شود و میانگین نمرات ابعاد یا نمره کل به عنوان شاخص سطح مبانی اخلاقی فرد در نظر گرفته می‌شود. در پژوهش حاضر، نمره کل مبانی اخلاقی برای تقسیم‌بندی شرکت‌کنندگان به دو گروه «سطح بالا» و «سطح پایین» استفاده شد.

دست‌کاری آزمایشی: پرایمینگ نقش حرفه‌ای: برای فعال‌سازی چارچوب‌های نقشی متفاوت در ذهن شرکت‌کنندگان از تکنیک پرایمینگ نقش حرفه‌ای استفاده شد. در این روش، شرکت‌کنندگان متنی کوتاه اما تأمل‌برانگیز را مطالعه می‌کنند که آنان را در یک چارچوب نقش حرفه‌ای خاص قرار می‌دهد و موجب فعال شدن طرحواره‌های مرتبط با آن نقش می‌شود. در پژوهش حاضر دو نوع متن پرایمینگ طراحی شد. در حالت نخست، شرکت‌کننده در موقعیت «وکیل مدافع پرشور» قرار می‌گرفت که در آن تأکید اصلی بر دفاع سرسختانه از حقوق موکل، استفاده از تمام ابزارهای قانونی و ایفای نقش به عنوان صدای موکل در دادگاه بود. در حالت دوم، متن پرایمینگ شرکت‌کننده را در نقش «وکیل مدافع عدالت» قرار می‌داد که در آن بر وفاداری به عدالت، صداقت با دادگاه، حفظ اعتماد نظام قضایی و رعایت اصول کلی انصاف تأکید می‌شد. شرکت‌کنندگان پس از مطالعه متن مربوط به گروه خود، خود را در آن موقعیت حرفه‌ای تصور کرده و سپس به پرسش‌های بعدی پاسخ می‌دادند.

آزمون کنترل دست‌کاری^۲: به منظور اطمینان از موفقیت دست‌کاری آزمایشی، مجموعه‌ای از گویه‌ها برای سنجش میزان فعال شدن نقش حرفه‌ای در ذهن شرکت‌کنندگان طراحی شد. این بخش شامل جملاتی بود که هر یک بیانگر نگرش یا وظیفه مرکزی در یکی از دو نقش حرفه‌ای بود. شرکت‌کنندگان میزان موافقت خود را با این جملات اعلام کردند و میانگین نمرات آن‌ها به عنوان شاخص فعال‌سازی نقش حرفه‌ای محاسبه شد. سپس تفاوت میان گروه‌های پرایمینگ از طریق آزمون‌های آماری بررسی شد تا مشخص شود دست‌کاری آزمایشی به‌طور معناداری چارچوب نقش مورد نظر را فعال کرده است.

سناریوهای تصمیم‌گیری اخلاقی: برای سنجش متغیر وابسته پژوهش، مجموعه‌ای از پنج سناریوی اخلاقی مرتبط با موقعیت‌های واقعی حرفه و کالت طراحی شد. این سناریوها موقعیت‌هایی را توصیف می‌کنند که در آن‌ها تعارضی میان الزامات نقش حرفه‌ای و ملاحظات گسترده‌تر اخلاقی یا عدالت‌محور وجود دارد. نمونه‌هایی از این موقعیت‌ها شامل افشای مدارک، تعارض منافع، تبلیغ حرفه‌ای، رفتار با قاضی و گزارش مالی موکل است. برای هر سناریو، پاسخ‌ها در یک مقیاس پنج‌درجه‌ای لیکرت ارائه شد که دامنه آن از «تصمیم کاملاً نقش‌محور» (نمره ۱) تا «تصمیم کاملاً اخلاقی‌تر یا عدالت‌محور» (نمره ۵) متغیر است. این مقیاس امکان ثبت درجات میانی تمایل به هر یک از دو رویکرد را نیز فراهم می‌کند. مجموع نمرات پنج سناریو دامنه‌ای بین ۵ تا ۲۵ دارد که در آن نمرات بالاتر نشان‌دهنده گرایش بیشتر به تصمیم‌گیری اخلاقی‌تر و عدالت‌محور است. طراحی این سناریوها بر مبنای مدل چهارمولفه‌ای رست^۳ در اخلاق حرفه‌ای انجام شده است که شامل شناسایی مسئله اخلاقی، قضاوت اخلاقی، قصد اخلاقی و عمل اخلاقی است. به این ترتیب، سناریوها به گونه‌ای طراحی شدند که شرکت‌کنندگان ناگزیر به ارزیابی اخلاقی موقعیت و انتخاب میان گزینه‌های متفاوت شوند.

یافته‌های پژوهش

در مطالعه حاضر ۱۲۰ نمونه مورد بررسی قرار گرفتند که ۶۱/۷ درصد را وکلای مرد و ۳۸/۳ درصد نیز وکلای زن تشکیل دادند. همچنین میانگین سابقه‌ی کار وکلای مورد مطالعه ۱۰/۲۵ سال با انحراف معیار ۳/۹۴ سال بود. حداقل سابقه‌ی کار ۲/۳۰ سال و حداکثر آن ۲۵/۴۰ سال گزارش شد. همچنین توزیع سابقه‌ی کار به‌گونه‌ای بود که ۵۰ درصد میانی نمونه در بازه‌ی تقریباً ۷ تا ۱۲ سال تجربه

1. Moral Foundations Questionnaire: MFQ-30

2. Manipulation Check

3. Rest

قرار داشتند (بین چارک اول ۶/۹۲ و چارک سوم ۱۲/۲۲). این الگو نشان دهندهی آن بود که بخش عمدهی نمونه از وکلای با تجربهی متوسط تا نسبتاً بالا تشکیل شده و تعداد کمی از افراد دارای سابقهی بسیار کم یا بسیار زیاد هستند.

جدول ۱. شاخص های مرکزی و پراکندگی نمرات متغیرهای پژوهش

متغیر	مولفه ها	میانگین	انحراف معیار	حداقل	حداکثر
	مراقبت	۳/۶۳	۰/۶۷۷	۱/۳۳	۵
	انصاف	۳/۸۰	۰/۶۷۰	۲/۳۱	۵
مبانی اخلاقی	وفاداری	۳/۱۰	۰/۶۸۶	۱/۴۷	۵
	اقتدار	۳/۱۲	۰/۷۳۱	۱/۲۱	۴/۹۰
	پاکی	۲/۹۸	۰/۶۵۲	۱/۵۴	۴/۸۴
تصمیم گیری اخلاقی	-	۰/۵۲۵	۰/۲۲۵	۰	۱

بر اساس جدول ۱، بالاترین میانگین متعلق به بعد انصاف با مقدار ۳/۸۰ است که نشان می دهد حساسیت به انصاف و پرهیز از تقلب در این نمونه نسبتاً بالا است. پس از آن بعد مراقبت با میانگین ۳/۶۳ قرار دارد که حاکی از اهمیت قابل توجه اصول مراقبت از دیگران و پرهیز از آسیب در تصمیم های اخلاقی وکلا است. در مقابل، بعد پاکی کم ترین میانگین را با مقدار ۲/۹۸ نشان می دهد که بیانگر آن است که حساسیت به مقوله های مرتبط با پاکی (در مقایسه با سایر ابعاد) در سطح نسبتاً پایین تری قرار دارد. انحراف معیارها در بازه ی حدود ۰/۶۵ تا ۰/۷۳ قرار دارند که بیانگر پراکندگی متوسط نمرات حول میانگین است و نشان می دهد شرکت کنندگان از نظر مبانی اخلاقی نه کاملاً همگون و نه کاملاً ناهمگون هستند. مشاهده می شود، میانگین کلی تصمیم گیری اخلاقی وکلا برابر با ۰/۵۲۵ است؛ با توجه به دامنه ی متغیر (۰ تا ۱)، این مقدار حاکی از آن است که سطح کلی تصمیم گیری اخلاقی نمونه در حد متوسط رو به بالا قرار دارد. انحراف معیار ۰/۲۲۵ نشان دهندهی وجود پراکندگی نسبی در نمرات تصمیم گیری اخلاقی است؛ به نحوی که برخی از شرکت کنندگان حداقل نمره ی ۰ و برخی حداکثر نمره ی ۱ را کسب کرده اند. برای بررسی مفروضه نرمال بودن داده ها، توزیع متغیرهای پژوهش پیش از انجام تحلیل های استنباطی با استفاده از آزمون شاپیرو-ویلک بررسی شد. نتایج نشان داد که برای متغیر میانگین تصمیم گیری اخلاقی و مبانی اخلاقی مقادیر سطح معناداری بزرگ تر از سطح خطای ۰/۰۵ هستند و فرض نرمال بودن توزیع داده ها رد نمی شود.

فرضیه اول: فعال سازی نقش حرفه ای بر تصمیم گیری اخلاقی وکلا تأثیر معنادار دارد.

برای آزمون این فرضیه، میانگین نمرات تصمیم گیری اخلاقی در دو گروه کنترل و آزمایش با استفاده از آزمون t مستقل مقایسه شد.

جدول ۲. آزمون t مستقل برای مقایسه میانگین تصمیم گیری اخلاقی در دو گروه

متغیر	وضعیت برابری واریانس ها	F (لوین)	سطح معناداری	t	درجه آزادی	سطح معناداری (دوطرفه)
میانگین تصمیم گیری اخلاقی	برابری واریانس ها فرض شده است	۰۰۰۰۳	۰،۹۵۴	-۲،۵۷۹	۱۱۸	۰،۰۱۱

بر این اساس، میانگین تصمیم گیری اخلاقی وکلا در گروه آزمایش به طور معناداری بالاتر از گروه کنترل است. این یافته نشان می دهد فعال سازی نقش حرفه ای باعث ارتقای سطح تصمیم گیری اخلاقی وکلا شده است. به منظور ارائه نتایج در قالب مدل پیش بینی، رگرسیون خطی ساده با متغیر پیش بین «گروه» و متغیر ملاک «تصمیم گیری اخلاقی» اجرا شد. نتایج در جدول ارائه شده است.

جدول ۳. رگرسیون خطی ساده پیش‌بینی تصمیم‌گیری اخلاقی بر اساس گروه

متغیر پیش‌بین	R	R ² Adjusted	B	Beta	t	P
گروه	۰/۲۳۱	۰/۰۵۳	۰/۱۰۳	۰/۲۳۱	۲/۷۵	۰/۰۱

بر اساس این نتایج، متغیر گروه به‌تنهایی حدود ۵.۳ درصد از واریانس تصمیم‌گیری اخلاقی را تبیین می‌کند. این یافته با نتایج آزمون t همسو بوده و مجدداً اثر معنادار فعال‌سازی نقش حرفه‌ای را تأیید می‌کند.

به‌منظور بررسی نقش تعدیل‌گر مبانی اخلاقی، برای هر یک از پنج بُعد اخلاقی (مراقبت، انصاف، وفاداری، اقتدار و پاکی)، یک مدل رگرسیون شامل اثرات اصلی و تعامل (گروه×بعد اخلاقی) (گروه × بعد اخلاقی) (گروه×بعد اخلاقی) اجرا شد. کلیه متغیرهای پیوسته پیش از ایجاد تعامل، میانگین مرکزی شدند.

جدول ۴. خلاصه مدل‌های رگرسیون تعدیل‌گری مبانی اخلاقی

بعد اخلاقی	R ²	Adj.R ²	B تعامل	p تعامل
مراقبت	۰/۰۶	۰/۰۳	-۰/۰۵	۰/۴۱۷
انصاف	۰/۱۰۱	۰/۰۷	۰/۱۰۵	۰/۰۸
وفاداری	۰/۰۸	۰/۰۶	-۰/۱۱۱	۰/۰۶
اقتدار	۰/۰۵	۰/۰۳	-۰/۰۱	۰/۰۸
پاکی	۰/۰۸	۰/۰۵	۰/۰۱	۰/۷۵۵

همان‌گونه که در جدول مشاهده می‌شود، هیچ‌یک از ضرایب تعامل در سطح ۰.۰۵ معنادار نیستند. بنابراین، مبانی اخلاقی در این پژوهش نقش تعدیل‌گر معناداری در رابطه بین فعال‌سازی نقش حرفه‌ای و تصمیم‌گیری اخلاقی ایفا نکرده‌اند. نزدیک‌ترین تعامل به سطح معناداری مربوط به بعد وفاداری ($P=۰/۰۶$) و سپس انصاف ($p=۰/۰۸$) است؛ با این حال، این مقادیر برای پذیرش فرضیه تعدیل‌گری کافی نیستند.

نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف تأثیر فعال‌سازی نقش حرفه‌ای بر تصمیم‌گیری اخلاقی وکلا: نقش تعدیل‌گر مبانی اخلاقی انجام شد. نتایج حاصل از آزمون پژوهش حاضر نشان داد نتایج پژوهش نشان داد که فعال‌سازی نقش حرفه‌ای بر تصمیم‌گیری اخلاقی وکلا اثر معناداری دارد؛ به‌طوری‌که وکلایی که نقش حرفه‌ای آنان فعال شده بود، در مقایسه با گروه کنترل سطح بالاتری از تصمیم‌گیری اخلاقی را نشان دادند. تحلیل‌های تکمیلی نیز این نتیجه را تأیید کرد و نشان داد که قرار گرفتن در گروه آزمایش می‌تواند به‌طور معناداری تصمیم‌گیری اخلاقی را پیش‌بینی کند. با این حال، بررسی نقش مبانی اخلاقی به‌عنوان متغیر تعدیل‌گر نشان داد که ابعاد مختلف این مبانی، رابطه بین فعال‌سازی نقش حرفه‌ای و تصمیم‌گیری اخلاقی را به‌طور معناداری تغییر نمی‌دهند؛ بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که اثر مثبت فعال‌سازی نقش حرفه‌ای بر تصمیم‌گیری اخلاقی وکلا مستقل از تفاوت‌های فردی در مبانی اخلاقی آنان مشاهده شده است. پژوهش‌های اسپچاوستر و همکاران (۲۰۲۱)، وانگ و همکاران (۲۰۱۸)، گرین و اسمیت (۲۰۲۲)، لیم و همکاران (۲۰۲۲)، استرنبرگ و همکاران (۲۰۲۳)، فریمر و همکاران (۲۰۲۲) و آوولیو و همکاران (۲۰۲۱) نشان داده‌اند که فعال‌شدن نقش‌های حرفه‌ای می‌تواند چارچوب قضاوت اخلاقی افراد را تغییر دهد و در برخی موقعیت‌ها موجب افزایش توجه به هنجارهای حرفه‌ای و تصمیم‌گیری اخلاقی در چارچوب آن نقش شود. یافته‌های این پژوهش نشان داد که فعال‌سازی نقش حرفه‌ای به‌طور معناداری بر تصمیم‌گیری اخلاقی وکلا تأثیر دارد و وکلایی که نقش حرفه‌ای آنان فعال شده بود، سطح بالاتری از تصمیم‌گیری اخلاقی را در مقایسه با گروه کنترل نشان دادند. این نتیجه را می‌توان در پرتو نظریه‌های روان‌شناسی اجتماعی درباره هویت و نقش‌های اجتماعی تبیین کرد. بر اساس این دیدگاه‌ها، افراد در زندگی روزمره دارای هویت‌های متعددی هستند و هر یک از این هویت‌ها با مجموعه‌ای از هنجارها، انتظارات و استانداردهای رفتاری همراه است. زمانی

که یک هویت یا نقش خاص در یک موقعیت برجسته می‌شود، همان نقش به چارچوب اصلی تفسیر موقعیت و هدایت رفتار تبدیل می‌شود. به عبارت دیگر، فعال شدن نقش حرفه‌ای باعث می‌شود فرد رفتار خود را نه صرفاً بر اساس ترجیحات شخصی، بلکه بر اساس هنجارهای مرتبط با آن نقش تنظیم کند (استرنبرگ و استرنبرگ، ۲۰۲۳).

در حرفه وکالت، این مسئله اهمیت ویژه‌ای دارد؛ زیرا وکلا در چارچوب نظام حقوقی با مجموعه‌ای از قواعد حرفه‌ای، آیین‌نامه‌های اخلاقی و انتظارات نهادی مواجه‌اند که رفتار آنان را هدایت می‌کند. زمانی که نقش حرفه‌ای وکیل در ذهن او فعال می‌شود، احتمالاً این هنجارها و الزامات حرفه‌ای به صورت برجسته‌تری در فرایند تصمیم‌گیری او حضور می‌یابند. در چنین شرایطی، وکیل تلاش می‌کند تصمیم‌هایی اتخاذ کند که با استانداردهای حرفه‌ای، اصول انصاف و الزامات نظام عدالت سازگار باشد. از این منظر، فعال‌سازی نقش حرفه‌ای می‌تواند نوعی «چارچوب هنجاری فعال» ایجاد کند که حساسیت فرد نسبت به ابعاد اخلاقی موقعیت را افزایش می‌دهد. این تبیین با یافته‌های پژوهش‌های پیشین نیز همخوانی دارد که نشان داده‌اند فعال شدن نقش‌های اجتماعی می‌تواند قضاوت اخلاقی افراد را تغییر داده و آنان را به تبعیت بیشتر از هنجارهای مرتبط با آن نقش سوق دهد (لیم و همکاران، ۲۰۲۲).

از سوی دیگر، در حرفه وکالت هنجارهای حرفه‌ای به گونه‌ای طراحی شده‌اند که علاوه بر دفاع از منافع موکل، حفظ عدالت و صداقت در فرایند دادرسی نیز مورد توجه قرار گیرد. آیین‌نامه‌های اخلاقی حرفه وکالت در بسیاری از نظام‌های حقوقی تأکید می‌کنند که وکیل نباید از روش‌های فریبنده، ارائه اطلاعات نادرست یا سوءاستفاده از فرایند قضایی استفاده کند. بنابراین هنگامی که نقش حرفه‌ای فعال می‌شود، احتمالاً این قواعد اخلاقی نیز در ذهن وکیل برجسته‌تر شده و بر تصمیم‌گیری او اثر می‌گذارند. به همین دلیل، می‌توان انتظار داشت که فعال‌سازی نقش حرفه‌ای موجب افزایش دقت و حساسیت اخلاقی در تصمیم‌های حرفه‌ای شود. یافته‌های پژوهش حاضر نیز چنین الگویی را تأیید می‌کند و نشان می‌دهد که یادآوری یا برجسته‌سازی هویت حرفه‌ای می‌تواند سطح تصمیم‌گیری اخلاقی را در میان وکلا افزایش دهد.

تبیین دیگر این یافته را می‌توان در چارچوب نظریه «اخلاق نقش» مطرح کرد. بر اساس این دیدگاه، هر حرفه دارای مجموعه‌ای از هنجارها و استانداردهای اخلاقی خاص است که رفتار اعضای آن حرفه را تنظیم می‌کند. در حرفه وکالت نیز نوعی اخلاق نقش شکل گرفته است که نحوه تعامل وکیل با موکل، دادگاه و سایر بازیگران نظام حقوقی را تعیین می‌کند (گرین و اسمیت، ۲۰۲۲). هنگامی که نقش حرفه‌ای فعال می‌شود، فرد خود را در قالب همین چارچوب اخلاقی تعریف می‌کند و تلاش می‌کند رفتار خود را با آن هماهنگ سازد. در نتیجه، فعال شدن نقش حرفه‌ای می‌تواند به افزایش تعهد فرد نسبت به هنجارهای اخلاقی حرفه منجر شود.

از دیدگاه روان‌شناسی شناختی نیز می‌توان این یافته را تبیین کرد. فعال شدن نقش حرفه‌ای می‌تواند نوعی «طرح‌واره شناختی» مرتبط با حرفه را فعال کند. طرح‌واره‌ها ساختارهای ذهنی هستند که به افراد کمک می‌کنند اطلاعات مربوط به یک موقعیت را سازمان‌دهی و تفسیر کنند. هنگامی که طرح‌واره حرفه‌ای فعال می‌شود، فرد اطلاعات موقعیت را از دریچه الزامات و انتظارات حرفه‌ای تفسیر می‌کند. این فرایند می‌تواند توجه فرد را به جنبه‌های اخلاقی موقعیت افزایش داده و او را به ارزیابی دقیق‌تر پیامدهای تصمیم‌های خود سوق دهد. پژوهش‌های حوزه تصمیم‌گیری اخلاقی نیز نشان داده‌اند که تشخیص یک موقعیت به عنوان مسئله اخلاقی یکی از نخستین و مهم‌ترین مراحل در فرایند تصمیم‌گیری اخلاقی است (آوولیو و همکاران، ۲۰۲۱). فعال شدن نقش حرفه‌ای ممکن است این مرحله را تقویت کند و حساسیت اخلاقی فرد را افزایش دهد.

یافته دیگر پژوهش حاضر نشان داد که مبانی اخلاقی به عنوان متغیر تعدیل‌گر نقش معناداری در رابطه بین فعال‌سازی نقش حرفه‌ای و تصمیم‌گیری اخلاقی ایفا نکردند. به عبارت دیگر، اثر مثبت فعال‌سازی نقش حرفه‌ای بر تصمیم‌گیری اخلاقی در میان وکلا صرف‌نظر از تفاوت‌های فردی آنان در مبانی اخلاقی مشاهده شد. این نتیجه می‌تواند نشان‌دهنده قدرت و نفوذ هنجارهای حرفه‌ای در شکل‌دهی به رفتار اخلاقی وکلا باشد. در واقع، هنگامی که نقش حرفه‌ای فعال می‌شود، چارچوب‌های هنجاری حرفه ممکن است آن قدر قوی باشند که تفاوت‌های فردی در گرایش‌های اخلاقی را تا حدی تحت‌الشعاع قرار دهند. یکی از تبیین‌های ممکن برای این نتیجه آن است که حرفه وکالت دارای نظام نسبتاً منسجمی از قواعد اخلاقی رسمی و غیررسمی است. این قواعد در فرایند آموزش حقوق، کارآموزی و فعالیت حرفه‌ای به طور مستمر به وکلا منتقل می‌شود و به تدریج به بخشی از هویت حرفه‌ای آنان تبدیل می‌گردد. بنابراین زمانی که نقش حرفه‌ای فعال می‌شود، این هنجارهای مشترک می‌توانند رفتار افراد را در جهت مشابهی هدایت کنند، حتی اگر آنان از نظر مبانی اخلاقی

فردی با یکدیگر تفاوت داشته باشند. در چنین شرایطی، هویت حرفه‌ای ممکن است نقش «چارچوب تنظیم‌کننده» را ایفا کند که تصمیم‌گیری افراد را در مسیرهای مشابهی هدایت می‌کند. از سوی دیگر، نظریه مبانی اخلاقی بیان می‌کند که افراد ممکن است در میزان اهمیت دادن به مبانی مختلف اخلاقی مانند مراقبت، انصاف، وفاداری، اقتدار و پاکی تفاوت داشته باشند (گراهام و همکاران، ۲۰۲۳). با این حال، در محیط‌های حرفه‌ای که قواعد رفتاری مشخصی وجود دارد، این تفاوت‌ها ممکن است تأثیر کمتری بر تصمیم‌های عملی داشته باشند. به عبارت دیگر، هنگامی که افراد در نقش حرفه‌ای خود عمل می‌کنند، بیشتر به الزامات نهادی و هنجارهای حرفه توجه می‌کنند تا به شهادهای اخلاقی فردی. این موضوع می‌تواند توضیح دهد که چرا مبانی اخلاقی در این پژوهش نتوانستند رابطه میان فعال‌سازی نقش حرفه‌ای و تصمیم‌گیری اخلاقی را تعدیل کنند.

تبیین دیگر آن است که مبانی اخلاقی بیشتر در قضاوت‌های اخلاقی کلی و نگرش‌های ارزشی نقش دارند، در حالی که تصمیم‌گیری در موقعیت‌های حرفه‌ای ممکن است تحت تأثیر عوامل موقعیتی و ساختاری قرار گیرد. پژوهش‌های حوزه روان‌شناسی اجتماعی نیز نشان داده‌اند که عوامل موقعیتی گاهی می‌توانند تأثیر قوی‌تری نسبت به ویژگی‌های شخصیتی یا نگرشی بر رفتار افراد داشته باشند (لیم و همکاران، ۲۰۲۲). در زمینه حرفه و کالت نیز ممکن است شرایط نهادی، قواعد حقوقی و هنجارهای حرفه‌ای نقش تعیین‌کننده‌تری در هدایت رفتار داشته باشند. همچنین می‌توان این نتیجه را از منظر فرایند اجتماعی شدن حرفه‌ای تبیین کرد. در فرایند آموزش و فعالیت حرفه‌ای، و کلا به تدریج با ارزش‌ها، هنجارها و استانداردهای خاص حرفه خود آشنا می‌شوند و این ارزش‌ها را درونی می‌کنند. این فرایند می‌تواند به شکل‌گیری نوعی «هویت حرفه‌ای مشترک» در میان اعضای حرفه منجر شود. در نتیجه، هنگامی که نقش حرفه‌ای فعال می‌شود، افراد به مجموعه‌ای نسبتاً مشابه از اصول و معیارهای اخلاقی مراجعه می‌کنند. این امر می‌تواند موجب کاهش اثر تفاوت‌های فردی در مبانی اخلاقی بر تصمیم‌گیری حرفه‌ای شود.

در مجموع، یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که فعال‌سازی نقش حرفه‌ای می‌تواند به طور معناداری سطح تصمیم‌گیری اخلاقی و کلا را افزایش دهد و برجسته شدن هویت حرفه‌ای آنان را به تبعیت بیشتر از هنجارها و استانداردهای اخلاقی حرفه سوق دهد. این نتیجه بیانگر آن است که عوامل موقعیتی و فعال شدن نقش‌های اجتماعی می‌توانند نقش مهمی در هدایت قضاوت‌ها و رفتارهای اخلاقی ایفا کنند. همچنین نتایج نشان داد که مبانی اخلاقی، با وجود اهمیت در قضاوت‌های اخلاقی فردی، در رابطه میان فعال‌سازی نقش حرفه‌ای و تصمیم‌گیری اخلاقی نقش تعدیل‌گر معناداری نداشته‌اند. بنابراین به نظر می‌رسد هنجارها و چارچوب‌های حرفه‌ای در محیط و کالت می‌توانند تا حد زیادی اثر تفاوت‌های فردی در مبانی اخلاقی را کاهش داده و رفتار اخلاقی و کلا را در مسیر نسبتاً مشابهی هدایت کنند. این امر بر اهمیت تقویت هویت حرفه‌ای و آموزش اخلاق حرفه‌ای در فرایند تربیت و کلا تأکید دارد.

از جمله محدودیت‌های پژوهش حاضر می‌توان به شیوه نمونه‌گیری اشاره کرد. در این مطالعه به دلیل دسترسی محدود به جامعه مورد نظر، از روش نمونه‌گیری در دسترس استفاده شد که این امر می‌تواند تعمیم‌پذیری نتایج را به سایر گروه‌های و کلا یا دیگر جوامع حرفه‌ای با محدودیت همراه سازد. همچنین با وجود استفاده از طرح آزمایشی، شرایط اجرای پژوهش در محیط کنترل‌شده و مبتنی بر سناریوهای فرضی بوده است که ممکن است با پیچیدگی‌های موقعیت‌های واقعی تصمیم‌گیری در حرفه و کالت تفاوت داشته باشد. از این رو پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آینده از روش‌های نمونه‌گیری تصادفی و نیز نمونه‌های بزرگ‌تر و متنوع‌تر استفاده شود تا امکان تعمیم نتایج افزایش یابد. همچنین بررسی متغیرهای دیگری که می‌توانند بر تصمیم‌گیری اخلاقی و رفتار حرفه‌ای و کلا تأثیرگذار باشند، می‌تواند درک دقیق‌تری از عوامل مؤثر بر اخلاق حرفه‌ای در این حوزه فراهم کند.

ملاحظات اخلاقی

مشارکت نویسندگان

مشارکت نویسندگان در این مقاله به شکل زیر است:

نویسنده اول: تهیه و آماده‌سازی نمونه‌ها، گردآوری داده‌ها، انجام محاسبات، تجزیه و تحلیل آماری داده‌ها، تحلیل و تفسیر اطلاعات و نتایج، تهیه پیش‌نویس مقاله.

نویسنده دوم: طراحی پژوهش، نظارت بر مراحل انجام پژوهش، بررسی و کنترل نتایج، اصلاح، بازبینی.

تعارض منافع

بر اساس اظهارات نویسندگان، این مقاله تعارض منافی ندارد.

حامی مالی

بنابر اظهارات نویسندگان این پژوهش هیچگونه حامی مالی ندارد.

سپاسگزاری

از تمامی مشارکت کنندگان در این پژوهش سپاسگزاری می شود.

منابع

کانون وکلای دادگستری. (۱۳۹۹). منشور اخلاق حرفه‌ای وکالت

References

- Aquino, K., Freeman, D., Reed, A., Lim, V. K., & Felps, W. (2022). Testing a social cognitive model of moral behavior: The interactive influence of situations and moral identity centrality. *Journal of Personality and Social Psychology*, 122(3), 495–517. <https://doi.org/10.1037/pspp0000388>
- Baez, S., Patiño-Sáenz, M., Martínez-Cotrina, J., et al. (2020). The impact of legal expertise on moral decision-making biases. *Humanities and Social Sciences Communications*, 7(1), 103. <https://doi.org/10.1057/s41599-020-0496-y>
- Frimer, J. A., & Walker, L. J. (2022). Moral foundations and moral judgment: Exploring the psychological basis of ethical decision making. *Personality and Social Psychology Review*, 26(4), 346–369. <https://doi.org/10.1177/10888683221094489>
- Graham, J., Haidt, J., Koleva, S., Motyl, M., Iyer, R., Wojcik, S., & Ditto, P. (2023). Moral foundations theory: Advances and applications in moral psychology. *Current Directions in Psychological Science*, 32(2), 141–148. <https://doi.org/10.1177/09637214221150688>
- Green, B. A., & Smith, A. (2022). Lawyers professional responsibility and the ethics of role morality. *Georgetown Journal of Legal Ethics*, 35(2), 235–268.
- Hannah, S. T., Avolio, B. J., & May, D. R. (2021). Moral decision making in organizations: A review and future directions. *Academy of Management Annals*, 15(2), 760–798. <https://doi.org/10.5465/annals.2019.0072>
- Iranian Bar Association. (2020). Professional Ethical Charter of Advocacy.
- Schauster, E., Ferrucci, P., Tandoc, E., & Walker, T. (2021). Advertising primed: How professional identity affects moral reasoning. *Journal of Business Ethics*, 171(1), 175–187. <https://doi.org/10.1007/s10551-020-04483-9>
- Sternberg, R. J., & Sternberg, K. (2023). *Cognitive Psychology* (8th ed.). Cengage Learning.
- Wang, X., Zhu, J., Liu, L., Chen, X., & Huo, J. (2018). Active construction of profession-related events: The priming effect among pre-service teachers with different professional identity. *Frontiers in Psychology*, 9, 233. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.00233>
- Wendel, W. B. (2022). *Lawyers and Fidelity to Law: Legal Ethics in the Adversary System* (Updated ed.). Princeton University Press.